

ство допоможе вийти нам з нашого тяжкого становища і заборонить нам видавати газету” [5, с. 209]. І таке рішення не забарилося. Уже в наступному записі “Щоденника” читаємо, що А. Ніковський сповістив Є. Чикаленка про закриття „Ради”. За переказами, сталося це під впливом давніх і завзятих ворогів газети, цензорів Флорінського та Щоголева.

Отже, під час війни українське життя в Києві, та й взагалі в Україні зовсім затихло, „через цензурні умови не можна було нічого ісеенько видавати по-українському”.

1. Дорошенко Д. Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність. Прага, 1934. 2. Иванов Л. Из истории украинской прессы 1905 – 1907 // Известия АН СССР. Сер. истории и философии. 1946. № 2. С. 160 – 174. 3. ЦДІАУ. 132 листи, записки на візитних картках та 3 телеграми видатного громадського діяча, мецената, видавця журналу „Нова громада”, газети „Рада” Чикаленка Є. Х. до Грушевського М. С. Ф. № 1235, Оп. № 1, Д. № 822, Лл. № 1 – 204. 4. Чикаленко Є. Спогади 1861 – 1907 // Д. Дорошенко (передм.). Нью-Йорк, 1955. 5. Чикаленко Є. Щоденник // Матеріали з історії національної журналістики Східної України поч. XX ст. К., 2001.

УДК 655.41:06.1.2:070.48](09)(477.43/44)

У. Р. Чубай

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОДІЛЬСЬКОГО ВИДАВНИЧОГО
ТОВАРИСТВА „ДНІСТЕР” (1911 – 1920 рр.)
(за матеріалами кам’янець-подільського часопису „Наш шлях”)**

Державотворчий процес 1917 – 1920 рр. супроводжувався змінами в духовно-культурному житті суспільства, які були б неможливими без створення нової національної видавничої мережі. Важливим осередком українського книговидавництва був Кам’янець-Подільський, який, як і Поділля, у другій половині 1919 р. перебував під владою УНР, але через військові обставини був ізольований від Києва, Галичини та інших культурних осередків, що негативно вплинуло на розвиток культурної сфери, зокрема видавничої справи. Проблема „книжкового голоду”, яка неодноразово порушувалася на сторінках кам’янець-подільської преси В. Бідновим та Л. Биковським, спонукала місцеву та приїжджу інтелігенцію до видавничої праці, результатом якої стало створення низки видавничих товариств („Зірка”, Українське кооперативне видавниче товариство „Селянин” та ін.). Одним з видавництв, які широко розгорнули діяльність у 1919 р., було товариство „Дністер”. Скупі відомості про його діяльність знаходимо в Енциклопедії українознавства [3,

с. 550], Українській радянській енциклопедії [8, с. 225], праці В. Мацька „Друковане слово Поділля” [5, с. 7], проте віднайдена інформація не є повною і не дає змоги простежити діяльність видавництва від початку його створення.

„Дністер” належало до тих провісників національного відродження, які розпочали працю на культурній ниві ще задовго до національно-демократичної революції. Це приватне видавництво було створене 1911 р. в Кам’янці-Подільському зусиллями „майже одної людини...” (йшлося про В. Сочинського), яка для підтримки збрала „благеньку суму по людях, що симпатизували гарній ідеї...” [1, с.3]. Свою діяльність розпочало з видання творів поета-земляка С. Руданського (право на перше повне видання його творів належало київському видавництву „Вік”, під керівництвом якого „Дністер” приступив до другого видання творів поета). Паралельно з цією працею у світ вийшли збірник „Шевченкове свято” (до 50-річчя з дня смерті поета), „Десять заповідей кооператора” та оповідання з селянського життя „Дріжджі” І. Волошиновського. Ці видання користувалися популярністю, отже, забезпечували можливість подальшого розвитку видавництва. Однак власне на цьому і завершився перший період діяльності „Дністра”, що було пов’язано зі “зміною життєвих обставин у людини, яка властиво несла на своїх плечах всю працю видавництва...”.

Другий і найкоротший період діяльності „Дністра” пов’язаний з Новоросійськом, де 1917 р. перебував його керівник, з ініціативи якого тут було видано „Новини та інші оповідання” і „Камінний хрест” В. Стефаника.

У серпні 1919 р. „Дністер” відновив діяльність у Кам’янці-Подільському, де розпочався найінтенсивніший період його роботи, що було зумовлено поліпшенням економічного стану – видавництво переформувалося у „видавництво на паях з солідним капіталом і державною допомогою” і приступило до видавничої справи як Подільське видавниче товариство „Дністер”. Пріоритетними напрямками діяльності видавництва було видання підручників з різних галузей гуманітарних і точних наук – арифметики, географії, природознавства, цивільної історії, психології, літератури, філософії, зоології, ботаніки, теорії педагогіки та ін. (В. Геринович „Фізична географія”, І. Вагнер „Природознавство” та ін.), книг природничо-математичної тематики (їх редагував випускник Київського політехнічного інституту, майбутній письменник-подольанин Степан Риндик [5, с.7]), художньої літератури українських і зарубіжних авторів. У видавничому товаристві виходили часописи „Подольская жизнь” (1919), „Трудова громада” (1920), „Слово” (1920). Заслугою видавництва було відкриття власної друкарні та гуртового складу видань.

Багатогранну видавничу діяльність „Дністра”, яка, однак, не завжди задовольняла запити місцевих книголюбів, можна відтворити за матеріалами кам’янець-подільського щоденного демократичного часопису „Наш шлях”. Зокрема, у статті „Наші видавництва” [1, с. 3] бібліофіл (ймовірно Л. Биковський, який був автором низки матеріалів бібліографічної тематики) ознайомив читачів з результатами видавничої діяльності товариства за станом на 1 квітня 1920 р. (тобто за дев’ять місяців праці), відображеними у першому каталозі видань „Дністра”. У ньому налічувалося 73 позиції, серед яких були підручники (35 назв), книжки для самоосвіти (9 назв), література з економіки, кооперації та сільського господарства, красне письменство (19 назв) та різні книжки. Крім того, згаданий каталог подавав окремо інформацію про кількість видань, що вийшли (26 книг), друкуються (3), готові до друку (35), готуються до друку (9). Враховуючи складні умови, в яких доводилося працювати видавництву (зруйнована система комунікацій, нестача друкарського матеріалу та ін.), автор високо оцінив видавничу діяльність „Дністра”, яка, за його словами, була поставлена „солідно, широко і комерційно”. Однак бібліофіл висловив і деякі критичні зауваги стосовно виданого матеріалу, оцінивши діяльність видавництва з точки зору концептуальності. Як зазначив автор, „в час цілковитої розрухи жодне видавництво на Україні не існує власними силами, а черпає обома пригоршнями зі скарбниці державної...” (29 вересня 1919 р. „Дністер” отримав довгострокову державну допомогу в сумі 2 млн. грн., а 1920 р. – позику у сумі 600 тисяч грн. [4, с. 138 – 139]), а тому видавництва повинні враховувати державні інтереси, тобто видавати „потрібну для школи чи то позашкільного читання книжку...”. Аналізуючи видані підручники, автор відзначив безсистемність у роботі, бо видавництво не забезпечило підручниками жодного освітнього рівня та жодної окремої дисципліни, хоча видавало підручники для шкіл усіх типів (початкової, середньої і вищої) і з різних галузей науки. Розглядаючи різноманітну художню літературу, представлену творами С. Руданського, І. Волошиновського, В. Стефаника, Марка Вовчка, Глінського, М. Гоголя, Рубакіна, Ж. Верна, Р. Стівенсона, Вольтера, а також враховуючи той факт, що переклади творів часто робилися з „копійчаних московських видань, що гналися за зарібком а не культурною роботою”, бібліофіл відзначив „брак певної внутрішньої фізіономії” видавництва та „гонитву за універсальністю”, яка знижує якість видань [1, с. 4].

На думку інших критиків „Нашого шляху”, зокрема В. Поліщука, видавництво „Дністер” вигідно відрізнялося з-поміж інших місцевих видавничих товариств, бо видавало „серйозні і потрібні книжки”, хоча суттєвим недоліком, як зазначив автор, були невеликі накладі видань (йшлося про „Курс природознавства” І. Трояновського, якого вийшло 3 тисячі примірників), які не дозволяли забезпечити книжковою продукцією провінції [7, с. 1].

„Наш шлях” також повідомляв про видавничі проекти товариства „Дністер”, зокрема, про те, що видавництво запланувало систематичне видання сільськогосподарської літератури. Для цього воно залучило до співпраці Кам’янецький союз сільськогосподарських товариств і скликало редакційну комісію зі спеціалістів, яка мала розпочати працю над практичним порадником для сільських господарів (на зразок виданого львівською „Просвітою” „Взірцевого господаря”) [2, с. 4].

Редакція часопису систематично інформувала читачів про нові видання товариства „Дністер”. У таких оголошеннях часто вказувалася ціна книг, а біля творів зарубіжної літератури зазначалися перекладачі. Наприклад, одне з оголошень повідомляло, що надійшла в продаж велика партія українських книжок (150 назв), серед яких: підручники – О. Дробцюн. Арифметика дробових чисел (50 крб.); О. Дробцюн. Арифметика. Післядробова частина; Н. Григориїв. Всесвітня історія. Стародавній світ; І. Трояновський. Природознавство; І. Трояновський. Ботаніка; книжки для самоосвіти – Г. Бокль. Природа та цивілізація (Витяг з „Історії цивілізації в Англії”); І. Іванова. Халдеї. Культурно-історичний нарис (перекл. В. Свідзінського); економічна кооперативна та сільськогосподарська література – Ш. Жід. Кооперація та робітництво, Ш. Жід. Будучина кооперації; Ф. Лисенко. Сіль на Вкраїні (40 крб.); красне письменство – Марко Вовчок. Маруся (перекл. з рос. В. Доманицького, 60 крб.), С. Руданський. Твори з історії України (26 крб.); С. Руданський. Козацька вдача; Глінський. Шалапут. Жарт. (перекл. М. Стадника), Е. По. Золотий жук (перекл. І. Мисик) [6, с. 4].

Вважаємо, що книжкова продукція видавничого товариства „Дністер” була цінним надбанням українців на шляху до формування національної освіти та ствердження державної ідеї. В умовах політичної боротьби та економічної нестабільності воно зуміло протриматися на книжковому ринку майже дев’ять років, створило широкий видавничий репертуар, відкрило власну друкарню та гуртовий склад видань, що свідчить про його інтенсивну працю на ниві української культури. Стихійність, про яку писали критики, була характерною ознакою тогочасного книжкового руху і не зменшувала вартості видавничої діяльності „Дністра”, яка, безумовно, була важливою сторінкою в історії розвитку українського книговидання.

1. Бібліофил. Наші видавництва // Наш шлях. 1920. Ч. 101. 2. Видавнича справа // Там само. Ч. 79. 3. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Голов. ред. В. Кубійович. Л., 1993. Т. 2: перевид. в Україні. 4. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917 – 1923). К., 1996. 5. Мацько В. Друковане слово Поділля. Хмельницький, 1998. 6. [Оголошення] // Там само. Ч. 63. 7. Поліщук В. Мотлохари // Там само. Ч. 57. 8. Українська радянська енциклопедія: У 17 т. /АН УРСР; Голов. ред. М. Бажан. Т. 4. К., 1961.